

**ОЛЕКСАНДР РУДАНСЬКИЙ:
СЛІД В МОГИЛЕВІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ**

Ім'я Олександра Андрійовича Руданського (близько 1848-1921), українського етнографа, громадського діяча, священника, незаслужено забуте. А внесок подвижника у розвиток культурного, духовного, освітнього й просвітницького життя краю вагомий. Безсумнівно, його діяльність мала вплив на національно-культурне відродження в Україні й становлення української нації. У 1870 р. він одержав срібну медаль від «Географического общества» за добірку українських пісень з Поділля [1, с. 215]. У 1871 р. був обраний членом цього товариства. Його матеріали містяться в праці Павла Чубинського «Труди етнографічно-статистичної експедиції в Західно-руський край». 120 пісень різноманітного змісту, записаних О. Руданським в Подільській губернії, зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і, на жаль, до цього часу залишаються неопрацьованими [2, С. 250–251]. Свого часу Олександр Руданський був дійсним членом Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, членом Подільського церковного історико-археологічного товариства. На терені Поділля залишив помітні сліди на Вінниччині, зокрема у селі Чуків, Могилеві-Подільському, на Хмельниччині. Олександр Руданський – двоюрідний брат лікаря й поета Степана Руданського, хранитель його творчої спадщини. Про Олександра Андрійовича у своєму листі до священника Стефана Комарницького згадує визначний український громадський і державний діяч Олександр Лотоцький:

Многоуважаемый о. Стефан.

Я желал бы издать некоторую часть сочинений покойного поэта, родственника Вашей супруги, С. В. Руданского. И решаюсь посему обратиться к Вам с покорнейшей просьбой. Будьте добры, сообщите мне, не препятствует ли Вы и супруга Ваша в качестве наследников этому изданию.

Был бы Вам весьма благодарен, если бы Вы сообщили мне адреса и других родственников покойного поэта, чтобы я мог у них испросить согласие, так как без этого не хочу братья за дело...

О. Александр Руданский (из с. Чукова) любезно дал свое согласие на издание. [3, с. 14].*

Батько Олександра, Андрій Руданський упродовж 1855-1878 рр. служив настоятелем церкви в селі Говори Ушицького повіту (нині село Віньковецького р-ну Хмельницької обл.) [4, с. 910]. У 1865 р. був призначений на посаду бібліотекаря бібліотеки 7-го благочинного округу [5, с. 169].

У 1869 р. Олександр Андрійович закінчив Подільську духовну семінарію. Працював учителем. Був противником політики русифікації, плекав українське слово, рідну мову, любив етнографувати. Саме під впливом учителя Олександра Руданського під час навчання в селі Калюсик (нині село Віньковецького р-ну Хмельницької обл.) майбутній історик Поділля, археолог, етнограф Юхим Сіцинський захопився етнографуванням. «Оце був перший мій інтерес до заняття етнографією, до записів», – згадував він [6, с. 5–6]. Цікаві спогади про Олександра Руданського залишили його сучасники, зокрема, той самий Юхим Сіцинський, про що розповідає у своїй праці «До літературної спадщини 60-70 рр.» Володимир Герасименко: «Ол. Руданський завсігди вживав української мови. ...коли Ол. Руданський, по кількох роках учителювання вирішив піти у священники й звернувся в цій справі по дозвіл до Подільського архірея українською мовою, то цей його не прийняв, зазначивши: «иди, сначала научись говорить по-человечески» [1, с. 216].

У 1873 році Олександр Руданський таки висвятився на священника. Служив у селах Вовчку-Немирівському, Чукові, згодом – у Могилеві-Подільському, і знову – у Вовчку-Немирівському [1, с. 216]. У Чукові (нині село Немирівського р-ну Вінницької обл.) був священником упродовж 1880-1907 рр. У 1886 році сільська церква Івана Богослова з невідомих причин

*Зберігається в сімейному архіві правнучатого племінника С. В. Руданського Миколи Боржковського. Вперше опубліковано в газеті «Слово Просвіти» за 13–19 трав. 2010 р.

згоріла дощенту. Священик докладав багато зусиль, наполегливості, щоб збудувати нову. В 1891 р. у Чукові відкрила двері нова цегляна церква Івана Богослова, збудована на кошти парафіян та благодійників. На свої власні кошти на сільському цвинтарі Олександр Руданський збудував дерев'яну церкву в ім'я святої Марії Магдалини. Домігся, щоб сільську корчму зачинили й відкрили чайну. У 1895 р. збудував церковно-парафіяльну школу, з якої в 1896 р. було утворено двокласну школу, при якій було влаштовано гуртожиток. На будівництво нового приміщення школи училищна рада виділила 6 тис. рублів. За побудову школи взялась власниця Немирова княгиня Марія Щербатова і в 1898 р. вибудувала цегляний будинок вартістю близько 12 тис. рублів. У 1897 р. Олександр Руданський відкрив спеціальну школу для дівчат [4, с. 208–209]. Був завідувачем цими двома школами. Як і Степан Руданський любив співати, намагався щоб учні вивчали в школах не лише церковний спів, а й виконували українські пісні. У 90-ті рр. 19 ст. створив у Чукові один з найкращих церковних хорів на Поділлі. Свій творчий шлях у Чукові розпочав український композитор і хоровий диригент Микола Леонтович. Тут він навчав дітей співу, організував самодіяльний симфонічний оркестр, для якого за власні кошти купував інструменти. Олександр Руданський прихильно ставився до молодого вчителя та виділив додаткові кошти на придбання музичних інструментів [7, с. 15–16].

Відомо також і те, що 23 вересня 1882 року благочинний священик Олександр Руданський освятив новозбудовану церкву в селі Сорокотяжинці Брацлавського повіту (нині село Немирівського р-ну Вінницької обл.). Церква була посвячена на честь святого Архистратига Михайла [3, с. 207]. 2 травня 1891 р. разом із іншими благочинними протоієреями співслужив єпископам під час літургії в Кам'янці-Подільському, коли було закладено перший камінь у фундамент майбутнього храму на честь Олександра Невського [8, с. 90].

З 1907 року священик Олександр Руданський служив протоієреєм Георгіївської церкви у Могилеві-Подільському. У 1910 році він написав два

листи до одного з найвідоміших російських письменників Л. М. Толстого (1828-1910), на які отримав відповіді. На жаль, листів чи їх чернеток протоієрея Руданського не вдалося поки що відшукати, хоча літературознавець Володимир Герасименко свого часу мав можливість познайомитися з чернеткою одного з цих листів і стверджував, що лист був чисто релігійного змісту [1, с. 216]. Не виключено, що в одному з листів Олександр Руданський сповістив Л. Толстого про останнє місце спочинку генерала-майора, інженера Івана Гавриловича Бережникова, учасника Кримської війни, адже він був похований біля Георгієвської церкви. Саме Бережников керував фортифікаційними роботами на четвертому бастіоні, який нещадно обстрілював противник і на якому воював оборонець Севастополя офіцер і письменник Лев Толстой. Листи Льва Толстого до отця Руданського містяться у повному зібранні творів Л. Толстого, т. 81. Один із них датований 26 березня, інший – 6 квітня 1910 року. Листи-відповіді були для великого письменника ніби своєрідною сповіддю священнику наприкінці життя. Лев Толстой також надіслав О. Руданському книги релігійного змісту. В листі від 6 квітня писав: «Сожалею о том, что вы не хотели принять от меня книги и выслали их стоимость. Употреблю эти деньги на милостыню. Любящий Вас брат» [9, с. 214].

Цікаво й те, що 1914 року священник надіслав до Подільського церковного історико-археологічного товариства цікаву знахідку: «От протоиерея г. Могилева-Подольского А. А. Руданского голландский червонец 1636 г.» [10, с. 673].

Окрім громадсько-педагогічної діяльності й етнографування Олександр Руданський писав вірші. Розпочав їх писати, як і збирати етнографічні матеріали ще під час навчання в семінарії. Володимир Герасименко відшукав збірку його праць, яка складається з 116 сторінок, 56 з яких містять вірші. На застібці книжечки викарбувано золотими літерами «Альбом Олександра». Щоправда, з погляду літературознавця, вірші слабенькі.

14 січня 1920 року за новим стилем княгиня Марія Щербатова одержала від Олександра Руданського лист, в якому він писав:

«Глубокочтимая Княгиня, молитвенно приветствую Вас и Ваших родных с Новым годом и сердечно желаю доброго здоровья и душевного мира. Вся наша жизнь есть колом ожиданий и надежд: все думают люди о дальних и лучших грядущих годах, мечтая... Что принесет нам 20-й год XX столетия, ни один смертный не знает, все сокрыто в воли Всевышнего... Мы знаем только то, что наше счастье всецело зависит от исполнения Закона Христа Спасителя... Раб Христа – грешный священник Александр Руданский» [11, с. 7].

20 січня 1920 р. княгиню Марію Щербатову розстріляли більшовики. 1921 року не стало й Олександра Руданського, крапку на дослідженні життєвого шляху якого ставити зарано.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Герасименко В. До літературної спадщини 60-70 рр. / В. Герасименко // Записки історико-філологічного відділу. – К., 1928. – Кн. 19. – С. 215–221.
2. Милько В. І. Фольклористичні студії в діяльності Південно-Західного відділу імператорського російського географічного товариства / В. І. Милько // Проблеми історії України 19 – початку 20 ст. – 2008. – Вип. 15. – С. 246–251. – Бібліогр. в кінці ст. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/xix_2008_15_246.
3. Боржковський О. Хранителі творчої спадщини Руданського / О. Боржковський, О. Юрчишина // Слово Просвіти. – 2010. – 13–19 трав. – С.14.
4. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета / под ред. Е. Сецинского. – Каменец-Подольск, 1901. – Вып. 9: Приходы и церкви Подольской епархии– Каменец-Подольск, 1901. – 1266 с.
5. Дорош. І. А. Село Хомутинци – демографічний зріз першої половини 19 ст. Родина священників Руданських: генеалогія роду (до 175-ї річниці від дня народження С. В. Руданського) / І. А. Дорош // Подільська старовина : наук. зб. Вип. 4: до 90-річчя музею / Вінниц. обл. краєзн. музей. – Вінниця, 2008. – С. 159–170.
6. Народження минулого: невідома спадщина Юхима Сіцінського // Сіцінський Ю. Поділля під владою Литви: монографія / упоряд. Д. Ващук, М. Мошак. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 5–6.
7. Завальнюк А. Ф. Микола Леонтович. Листи, документи, духовні твори : до 130-ї річниці від дня народження / А. Ф. Завальнюк. – Вид. 2-е, доопрац. і допов. – Вінниця : Нова Книга, 2007. – 272 с.
8. Франкевич Е. Трагическая история со счастливым концом: по страницам истории храма Александра Невского в Каменце-Подольском / Е. Франкевич // Православный взгляд. – 2011. – № 4. – С. 88–98.
9. Толстой Л. Полное собрание сочинений. – М., 1956. – Т. 81. – С. 184–186; 212–214.
10. Подольские епархиальные ведомости. – 1915. – № 14. – С. 673.
11. Чайніков О. П. «Марія, що любила світ» : до 90-річчя з дня загибелі княгині Марії Щербатової – благодійниці Немирова / О. П. Чайніков // ОДИГІТРІЯ. – 2010. – № 2. – С. 7.